

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume 16 Issue 3 Year: 2019

From mythological ages to Anthropocene: Nature and human relation

Mitolojik çağlardan Anthropocene: Doğa ve insan ilişkisi

Halide Gamze İnce Yakar¹

Abstract

Environmental pollution, global warming, reduction of living resources, extinction of species, the energy problem, urbanization, deforestation and ecology issues and so on are the important agenda topic of the mankind in the 21st century. While fighting with these problems, mankind cannot produce realistic and durable solutions, especially in advanced societies. Adding a mental depth, ethical perspective, and the basic mankind traditions to the contribution of the mankind to the ecological problems through his mind will provide realistic and permanent results. For this reason, we will first examine the concepts of myth and nature and their relation to each other. In this study, we will address the relationship between nature and mankind with a mythological perspective from mythological ages to today's Anthropocene era- hunting-gathering, agriculture, urbanization, industrialization periods - and make comparisons and draw conclusions. In addition, we will examine the messages of the myths to identify the historical ecological perspective of Turkish society and produce solutions to the main ecological problems of today. We will examine Book of Dede Korkut and the Duha Koca oğlu Deli Dumrul, which is

Özet

21. yüzyılda, çevre kirliliği, küresel ısınma, yaşam kaynaklarının azalması, canlı türlerinin yok olması, enerji sorunu, kentleşme, ormansızlaşma vb. ekoloji sorunları insanlığın en önemli gündem maddelerinden birkaçıdır. Bu problemlerle mücadele ederken insanlık, - özellikle de gelişmiş toplumlar- gerçekçi ve kalıcı çözümler üretememektedir. İnsanoğlunun aklıyla ekolojik problemlere sunduğu katkıya, ruhsal bir derinlik, etik bir bakış açısı ve temel insanlık geleneklerini eklemek, gerçekçi ve kalıcı sonuçlar ortaya koyacaktır. Bu nedenle, öncelikle mit ve doğa kavramlarını ve bu kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisini inceleyeceğiz. Daha sonra çalışmamızda, mitolojik çağlardan günümüz Anthropocene çağına kadar - avcılık-toplayıcılık, tarım, kentleşme, endüstrileşme dönemlerindeki - doğa ve insan ilişkilerini, mitolojik bir bakış açısıyla ele alacak, karşılaştırmalar ve çıkarımlar yapacağız. 12.-13. yüzyıllarda Anadolu'nun doğusundaki Oğuz Türklerinin yaşamını ve dünyaya bakış açısını arı bir dille anlatan Dede Korkut Destanını ve Destandaki on iki hikâyeden biri olan Duha Koca oğlu Deli Dumrul'u, doğa ve insan ilişkileri bağlamında inceleyeceğiz. Ayrıca Türk toplumunun tarihsel ekolojik bakış açısını belirlemek ve bugünün

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Okan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, gamze.yakar@okan.edu.tr

one of the 12 stories in that Book in terms of nature and human relations, which express the perspective of Oghuz Turks life and point of view to the world, whose situate at the east of Anatolia between 12th and 13th century. Starting from the myths, we will compare the contemporary ecological perspectives –deep, superficial, social ecology etc.– with the relation of people with nature in the mythological eras. In our study, it is also possible to find answers to these questions with Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Tale: "How is the nature-human relationship in the mythical period?", "How did the mythological age man approach the present state of the problems we are experiencing today?", "What are the basic elements of man in relation to nature?", "Is it possible to reduce human harm to nature and to bring ethical values away from personal interests in relation to nature?", "How is an effective nature education provided?"

Keywords: Nature; Mythology; Nature-Human; Ecology; Dede Korkut.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

Giriş

Toplumların iletişim biçimlerini, hayata bakış açılarını ve geleceklerini belirleyen en temel unsurlardan biri; bu toplumun içinde bulunduğu doğayla olan ilişkisidir. Bugün, ekolojik sorunlara insanlığın geleceğini ve ilerlemesini hiçe sayarak doğanın kurallarına teslim olan derin ekoloji bakış açısı yahut doğaya olan sorumluluklarımızdan sonsuza kadar bizi muaf tutacak materyalist bir bakış açısı ile yaklaşan bir tavır içerisindeyiz. Derin ekoloji anlayışı, doğanın hızlı tahribatını yavaşlatmak için belirli bir süre akılcı ilkeler getirebilecek olsa da her iki bakış açısı da insanlığın geleceğine dair kalıcı çözüm önerileri üretememektedir. Sanayi devriminden sonra doğanın hızlı ve geri dönüşü mümkün olmayan bir biçimde tahrip edilmesi ile başlayan çağa bilim adamları *Antroposen* (İnsan Çağı) adını verdiler. İnsanlığın doğanın kurallarını kendi menfaatleri doğrultusunda sınırsız biçimde kullandığı bir jeolojik çağ böylelikle başlamış oldu. İnsanın doğaya verdiği zararı azaltmak ve doğayla olan ilişkisinde kişisel çıkarlardan uzak, etik değerler ortaya koymak mümkün müdür? Bugün yaşadığımız ekolojik sorunların başka boyutlarına mitolojik çağın insanı nasıl yaklaşmıştır? Mitsel dönemde doğa-insan ilişkileri nasıldır? Bu sorular çerçevesinde Türk mitolojisinin temel yapıtlarından biri olan Dede Korkut Destanının on iki hikâyesinden biri olan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi çerçevesinde Türklerde doğa-insan ilişkisini ve geçmişten bugüne değişen, kaybolan değerleri ortaya koyacağız.

temel ekoloji sorunlarına çözüm üretmek için de mitlerin bize sunduğu mesajları ele alacağız. Mitlerden yola çıkarak bugünün ekoloji anlayışları – derin, sığ ve toplumsal ekoloji vb. – ile mitolojik çağlardaki insanların doğayla olan ilişkilerini karşılaştıracacağız. Çalışmamızda ayrıca Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile, “Bugün yaşadığımız ekolojik sorunların benzerlerine mitolojik çağın insanı nasıl yaklaşmıştır?”, “İnsanın doğa ile olan ilişkisindeki temel unsurlar nelerdir?”, “İnsanın doğaya verdiği zararı azaltmak ve doğayla olan ilişkisinde kişisel çıkarlardan uzak, etik değerler ortaya koymak mümkün müdür?”, “Etkili bir doğa eğitimi nasıl sağlanır?” sorularına da cevaplar bulmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Doğa; Mitoloji; Doğa-insan; Ekoloji; Dede Korkut.

1. Mit ve Doğa

Mitoloji, insanın doğayla uyumunu, ilişkisini sağlar. Doğa olaylarının bilim ile açıklanamadığı bir dönemde, mitoloji insanlığın bilinmezlikleri anlamlandırma aracı olmuştur. İnsanlar, doğadaki olayları, kendi eylemleri ile benzerlik kurarak açıklayabilmişlerdir. Bu nedenle de gökyüzünü, bulutları, gök gürültüsünü, güneşi, ayı, okyanusları, depremi, hortumları bile kişileştirmişlerdir (Fiske, 2014: 32). Türklerin en eski inançlarından biri de Gök Tanrı inancıdır. W. Thomsen'e göre, gök bir sonsuzluk olduğuna göre Tanrı da öyle oluşuyordu ve varlığı hayal gücümüze bağlı idi (Akt. Ögel, 2006: 149). Bir doğa unsuru olması itibarıyla Gök, insanoğluna bereketi yahut kuraklığı, soğuğu yahut sıcaklığı, karanlığı yahut aydınlığı getiren; sonsuz biçimde yaşamı kaplayan, rahmetine muhtaç olduğuna inanılan bir unsur olmuştur. Bu inancın temelinde de ormana, ağaca, dağa, suya ve hayvanlara kutsallık atfedilmiş ve mitlerle de toplumun doğayla olan ilişkisine yol gösterilmiştir. Kutsallık atfedilen unsura zarar verilmesi düşünülemez. Bu nedenle doğa ile iç içe ve uyumlu bir ilişki kurulmuştur. Gökyüzünün mutlak varlığı, ilkel halkların tanrılarının önemli bir bölümünün yüksekliği, gök kubbeyi, meteorolojik unsurları ifade eden isimler taşımasına neden olmuştur (Eliade, 2017, 105). İnsanlığın ortak aklının, doğanın egemenliği altında ezildiği Paleolitik Çağ'da, doğaya saygı çerçevesinde onun kaynaklarından yararlanmış ve insanda bulunmayan bu Tanrısal güce şükran borçlu olmuşlardır.

Avcılık toplayıcılık döneminde Türklerin, göçebe veya yarı göçebe yaşam sürdürdükleri asırlar boyunca güçlü, hareketli ve özgüveni yüksek bir karaktere sahip oldukları görülmektedir. Avlanmanın zamanı ve katı kuralları vardır. Bu ideal insan tipini yaratan, tabiatın gereğinden kaynaklanan güç ve kuvvettir. Bu dönemin insanının kişiliklerindeki öfke ve hırs da toplumun doğaya üstün gelme isteğinden doğar (Korkmaz, 2006: 253-254). Mitler, bu dönemde insanların nesnelere kökenindeki sırrı öğrenmelerini sağlar. Ayrıca nesnelere ortadan kaybolduklarında nerede bulunacakları ve nasıl yeniden ortaya çıkarılabilecekleri de mitlerle öğrenilir (Eliade, 2016: 27). Günlük yaşamda bilinmezliklere ışık tutarak yaşamı kolaylaştırırlar. Mitler, göçebe yaşam tarzından yerleşik yaşam tarzına geçildiğinde toplumların doğa ile ilişkilerinin yapısını da şekillendirmiştir. İnsanlık, doğa olaylarına ortak aklın güveni ve ataların bilgi birikimiyle bakmaya başlamıştır. Bu ortak aklın ve bilgi birikiminin devamı da mitler yoluyla sağlanmıştır. Mitlerle aktarılmak istenen mesajın, öyküdeki yasaklar (hukukî, ahlakî) ve cezalarla ilgili olduğu gibi öykünün bütününden çıkarılması mümkündür. Mitoloji, insan-doğa ilişkisinde ahlaki bir sistemin nasıl kurulduğunu ve bu sistemin devamı için yapılacakları da gösterir. Ekolojik olanı, toplumsal olan ile birleştirme noktasında mitlerin hayati bir görevi vardır.

Tarımın keşfedilmesi, insan karakterinin ava çıkma ihtiyacını azalttığı için daha az güçlü; temel besin kaynağına zorlu bir biçimde ulaşmak zorunda kalmadığı için daha az hareketli ve hırslı biçimde şekillenmesine neden olmuştur. Göçebe yaşamın belirli dönemlerinde, verimli yaşam alanlarına ve kaynağı daha fazla kullanmak için yapısını bozmak yerine farklı kaynak arayışına yönelme, doğanın devamlılığı açısından önemlidir. Göçebe yaşam, doğanın insanın egemenliğine girmesine izin vermez (Saydam, 2011: 142). Türklerin doğa ile uyum içindeki yaşamlarının bir göstergesi de kullandıkları hayvan takvimidir. Kent yaşamının başlamasıyla, insanlığın kaynakları daha etkin yönetmesi gerekmiş ve sürekli olarak aynı kaynağı kullandığı için insanoğlunun doğa ile ilişkisi bozulmaya başlamıştır. İnsan, artık kendini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak görmez, doğaya hükmetmeyi öğrenmiştir. Birlikte yaşam kültürü, ortak aklın gelişmesini sağlamış, böylelikle doğanın bilinmez güçlerine karşı çareler üretmeye başlamışlardır. İşte bu süreçte, mitolojide değişmeye başlamıştır çünkü artık aynı mitler kentli insanın ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Ancak her ne olursa olsun mitler, farklı öykülerle veya aynı öykünün farklı kurgularla anlatılmasıyla yeniden doğmuştur. Yeni din ve felsefe biçimlerinin ortaya çıkması bile insanların mitoloji olmaksızın yapamadıklarını ortaya koymuştur (Armstrong, 2014: 65).

Endüstrileşmenin başlaması, doğanın kaynaklarının acımasız bir biçimde insanlığın hizmetine sunulması anlamına gelmiştir. İnsanın doğadan uzaklaşması, üretmeye ve daha fazla maddi değere odaklanmasına neden olmuştur. Egemen Batı düşüncesine göre insan, kaynakları kullanmak konusunda tüm canlılardan üstündü; kendi kaderlerine hâkimdi; dünya insanlar için sınırsız fırsatlar sağlamaktaydı; insanlık tarihi bir ilerlemeydi (Özerkmen, 2002: 174). Akıl ile gelen aydınlanma, mitleri yararsız ve işlevsiz bulmuştu. Mitler, artık sadece eski zaman hikâyeleriydi. Bu düşünce bugün içinde bulunduğumuz dünyayı kaçınılmaz biçimde sonsuza kadar etkilemiş olacaktır. Bugün yaşadığımız Dünyada mitler, doğanın insana sağladığı manevi, içsel zenginliği hatırlatması; atalarının doğayla bütünleşen yaşamlarını tekrarlayabilmesi anlamında etkili bir eğitim malzemesidir.

Türk toplumuna, bugün kaynakların giderek tükenmeye yüz tuttuğu bir çağda atalarının doğayla olan ilişkilerini mitoloji yoluyla göstererek bugünkü doğa anlayışını biçimlendirme yoluna gidilebilir. Yaşantılarımızda, insanlığın bugünkü akıl gücüne uyum sağlayacak ve onun ruhsal boşluğunu dolduracak bir anlayış geliştiremezsek veya geliştirdiğimiz bu anlayışı kolektif bilince yansıtamazsak dünyayı kaçınılmaz sondan alıkoymak mümkün olmayacaktır. Ekolojideki bütünsellik kuralı nedeniyle, eko sistemdeki tüm canlıların aynı biçimde ve aynı etkileşimle davranması ile doğanın kurtuluşu mümkün olabilir. Bugün, bir ağacı korumakla bir ormanı korumanın birbirinden farklı olmadığını tün insanlığa öğretebildiğimiz bir doğa eğitimi gerekmektedir.

Ekolojik sorunların kültürel bir zeminde çözümlenmesinde felsefenin, edebiyatın özellikle de sözlü kültürün işlevsel bir yeri vardır. Sokrates öncesi filozoflar doğa yorumlarını, dünyayı oluşturan öğelerin eşitliğine, evrensel adalete bağladılar. Doğa unsurları, kişisel gereksinim ve çıkarlara uydurulmak üzere değiştirilebilen kurallar olarak değil, etik bir varlıkbilim öğeleri olarak görülmelidir (Bookchin, 2017: 86). Mitler, içinde buldukları toplumun felsefi süzgecinden geçerek nesilden nesle aktarılmak üzere oluşturulmuş kültür öğeleridir.

2. Dede Korkut Destanı ve Doğa-İnsan İlişkisi

Çalışmamızda ele alacağımız, Dede Korkut Destanındaki hikâyeleri, 9. ve 10. yüzyılda Isığ Göl'ün batısı ile Sırderya Irmağı'nın kuzeyindeki stepler; doğu ve kuzeydoğu Anadolu ile Azerbaycan'dır. Aphaz ili, Azerbaycan, Gürcistan, Kafkasya ve Oğuz ilinde geçer. Şehirler ise Akça Kale, Trabzon, Cızıglar, Derbend, Hamid, Mardin, Sürmelü, Şiregüven, Bayburt gibi bugün de varlığı bilinen şehirlerdir (Gökyay, 2003: 11). Destanda, dağları, ormanları, akarsuları, gölleri, bitki örtüsü ve hayvan çeşitliliği ile bu coğrafya cennetin bir kopyası gibidir. Hikâyelerde, halkın geçim kaynakları; avcılık, toplayıcılık ve hayvancılıktır. Doğa ile iç içe bir yaşam tasvir edilir. Öyle ki, doğaya ait pek çok unsurun kişileştirildiği görülür.

Dede Korkut destanının yarı göçebe dünyasında, Oğuzlar aşına olduğumuz yapısında “tabiat-medeniyet” geçişinin bütün problemlerini halletmiş görünmektedir (Abdulla, 2015: 136). Destanda yerleşik hayata geçmiş Oğuzların dünya görüşünden ve yaşayış biçiminden farklı olarak da zengin bir kültür ve yaşam şekli vardır (Korkmaz, 2006: 250-251). Destanda tabiat çok canlı ve coşkun biçimde kendini gösterir. Akan su bile insanları sürükleyip boğan taşkın su anlamındaki “kanlı su “olarak anılır (Ergin, 2000: 6). Eserde, çok zengin tabiat unsurlarından ve hayvanlardan hareketle yapılmış benzetmeler, atasözleri ve deyimler kullanılmıştır. Bu benzetmelerden yola çıkarak bu tabiat unsurlarının ve hayvanların temel karakterlerini ve toplumun günlük hayatında taşıdığı değeri anlamış oluyoruz. Oğuz insanı, ananın, babanın, eşin, oğulun, arkadaşın değerini bildiği gibi; hayvanın, doğanın da değerini bilir (Binyazar, 2010: 86). Dede Korkut destanında geçen hayvanların sayısı da bu görüşü ispatlar niteliktedir. Destandaki atlarla ilgili 358; deve ile ilgili 79; koyun ile ilgili 54; boğa ile ilgili 40; ağaçla ilgili 43 söz varlığı vardır (Derman ve Aslan, 2016: 211). Göçebe yaşam tarzının özünde bulunan doğayla uyumlu yaşamak, doğanın

sunduklarına göre yaşamı şekillendirmek, hayatta kalabilmek için doğanın acımasızlığıyla mücadele, destanın genelinde toplumun karakterini belirleyen temel unsur olmuştur. Türk destanlarında, ideal insan tipini yaratan; doğadan kaynaklanan güç ve kuvvettir. Yaşadıkları doğanın sertliği ve acımasızlığı, Oğuz insanına akıncı ve savaşçı bir özellik kazandırmıştır (Korkmaz,2006: 253). Doğa, toplumun temel dinamiklerini büyük ölçüde etkilemiştir.

Basat'ın Tepegöz' ü Öldürdüğü Hikâyesinde, düşmandan kaçıp giderken Aruz Koca'nın düşen oğlunu bir aslan bulup götürmüş ve beslemiştir. Bir zaman sonra bu oğlanı ormanda fark edip tekrar Oğuz yurduna getirildirse de oğlan yeniden aslan yatağına geri dönmüştür. Devreye Dede Korkut girer, oğlanı tekrar tabiata dönmemesi için ikna eder ve ona bir isim verir. İsim verme, tabiatın medeniyete geçişin önemli bir göstergesidir. Bu bölüm tabiata dönüşün mümkün olmadığını, makbul sayılmadığını bildirir. Tabiata dönmek, ateşten, yaşamı kolaylaştıran temel aletlerden, silahlardan kopmak demektir (Abdulla, 2015: 135-137). İnsan öğrenmeye ve öğrendiklerini biriktirip aktarmaya başlamıştır ve geriye dönüş hem imkânsız hem de yasaktır.

Sığ ekolojik bakış açısı, insanın doğada yarattığı tahribatın durdurulması ve kaynakların korunması için dönemlik politikalar üretirken; derin ekolojik bakış açısı doğadaki bu tahribatın derindeki sebeplerini çözümleyip ilkeler ortaya koymaya çalışır. Ancak bu anlayışa göre doğa insanlara ait değildir (Özer, 2001: 73). Derin ekolojiye göre, doğa insana ait olduğu kadar, diğer türlere de aittir. Mitlerin de işaret ettiği üzere, derin ekolojinin insanı değil doğayı temel alan görüşü, pek çok türle birlikte insanlığın dünyayı algılama biçiminin geçirdiği gelişimi de inkâr etmektedir. İnsanda bulunan bu üstün akıl gücünü, ruhsal bir denge ile birleştirecek bir güce ihtiyacımız vardır: Mitoloji. İnsan dayanışmasını arttırmak için modern öncesi toplumlarda değerli olanı bulup çıkarırken, aynı zamanda geçmiş ve geleceğin bütün dar kafalı ve bölücü özelliklerini de aşmamız gerekmektedir (Bookchin, 2017: 109).

Uşun Koca oğlu Segrek Hikâyesinde, Kara Tekür'ün yaptırdığı kuru ve içinde koyduğu kaz, tavuk, geyik ve tavşanlarla Oğuz yiğitlerine tuzak kurduğunu görüyoruz. Ağaçlar ve hayvanlar Oğuz insanı için her zaman cazibe kaynağı olmuştur. *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde*, yurdunu perişan halde bulan Salur Kazan sudan, kurttan -kurt yüzü mübarek sayılmaktadır-, köpekten yardım dilemiştir. Hayvanların, kişileştirildiği görülür.

Bir mitin amacı, insanın doğal bir parçası olan ruhsal boyutun bilincine vardırırmaktır. (Armstrong, 2014: 17) Bugün doğanın tüm kaynaklarını sonsuz bir hırsıyla sömüren insanoğlunun en büyük eksikliği mitsel bir ortamdır. Mitler kaybolduğunda, maddenin soğukluğu ve sevgisizliği ortaya çıkar. Bugün çevre etiğindeki asıl sorun da çevrenin insanın ihtiyaçlarını karşılamaının ötesinde bir değere sahip olmamasıdır (Gül, 2013: 20). Mitolojik anlatılarda verilen cezalar yoluyla, topluma ibret teşkil eder, onu terbiye eder, iyi davranış kazanması için örnek teşkil eder (Abdulla, 2012: 296).

Destanın giriş bölümünde de Dede Korkut, Oğuz toplumuna öğüt verirken yine doğa üzerinden ve doğa ile ilgili öğütler vermiştir. Bu öğütlerde tabiatın yol göstericiliğine olan inanç ve doğayla olan iç içe yaşam dikkat çekmektedir. *"Gittikçe yerin otlaklarını geyik bilir. Yeşermiş yerlerin çimenlerini yaban eşeği bilir. Ayrı ayrı yolların izini deve bilir. Yedi kere kokularını tilki bilir. Geceleyin kervan göçtüğünü ana bilir. Erin hafifini ağırını at bilir. Gafil başın ağırını beyni bilir. Kolca kopuz yükseltip elden ele, beyden beye ozan gezer. Erin cömerdini, erin cimrisini ozan bilir. Karşınızda çalıp söyleyen ozan olsun. Azıp gelen kazayı Tanrı savsın hanım bey!"*

3. Duha Kocaoğlu Deli Dumrul Destanı

Hikâyenin başlangıcında Deli Dumrul doğanın gereğine aykırı hareket ediyor ve “*kuru bir çayın*” üzerine köprü yapıyor. Su yaşam kaynağıdır ve bu kaynağı sunan çay kurumustur. Su, tüm dinsel mitlerde günahları yıkar, arındırır, yeniler (Eliade, 2017: 116). Bu köprü, kuru çayın üzerine yapıldığı için toplumsal bir işleve hizmet etmemektedir. Dumrul, burada doğayı bir çıkar mevzusu olarak kullanmakta, bu köprüden geçenlerden zorla para almaktadır. Üstelik çayın kuru olması, doğanın tükenmişliğini veya işlediği suçların artık affedilmeyeceğini göstermektedir. Doğa, kendisiyle barışık yaşamayan kahramana –ve ailesine- bereket sunmaktan kaçınmaktadır. Bu durum sanki bir felaketin habercisi gibidir. *Uşun Koca oğlu Segrek Destanı*’nda ailenin yaşadığı kötü dönemden kurtulacaklarını düşündüklerinde Segrek’ in annesi şöyle der: “*Akıntılı güzel suyun/ Çekilmişti çağladı âhir*” İnsanoğlu mutlu olduğunda doğa bereketli, doğa bereketli olduğunda insanoğlu mutludur. İnsan ve doğa ayrılmaz bir bütündür. Acaba Dumrul’un tavrılarındaki sertlik ve uyumsuzluk, yaptığı köprünün önünde eşkıyalık yapması doğanın tükenmişliğine karşı içselleştirilmiştir bir tepki olabilir mi? İçine doğduğu bereketli doğanın, imkânlarını ondan çekmeye başlamış olması da onu isyankâr kılmış olabilir mi? Yanlış olan nedir ki doğa kaynaklarını Dumrul’dan esirgemektedir? Destan boyunca coşkun akan su, kanlı su, arı su, soğuk pınar ifadeleri sıkça görülmektedir. Destanın suyun bol olduğu, bereketli bir coğrafyaya ait olduğu düşünüldüğünde suyun kurumuş olması önem kazanmaktadır. *Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Hikâyede* Salur Kazan’ın canlı bir varlık gibi gördüğü su ile konuştuğunu görmekteyiz.

Dumrul, yine doğanın ona sunduğu atına binmekte, doğayla avlanmaya çıkmaktadır. Azrail, güvercin olup uçarken, Dumrul, doğan ile güvercin avlamaya gider ancak başarılı olamaz. Pek çok Türk kültürlü halkta olduğu gibi Azerbaycan ve Anadolu’da da güvercin kutsiyet içeren bir kuştur (Kalafat, 2012: 148). Doğan ise hakanların ve yiğitlerin sembolüdür (Ögel, 2006: 127). Doğan gücü ve otoriteyi de temsil eder. Dumrul, barışçıl bir unsura, yırtıcı bir unsurla saldırmıştır (Saydam, 2011: 178). Doğaya ait unsurların insanın çıkarları için acımasızca kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Dumrul, birkaç güvercin öldürürse de Azrail’i yakalayamaz. Azrail bu sefer de atının gözüne görünür, at ürker ve Dumrul’u yere atar. Doğa ve unsurları eliyle Dumrul’un aklını başına alması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Deli Dumrul, Azrail’den af dilerken onu tanıyamamasını sarhoşluğuna bağlar. Bu sarhoşluğun sebebini de dağlardaki bağlarda yetişen kara salkımlı üzümlerden elde edilen şaraba bağlar. İçki içtiği için sarhoş olması nedeniyle ne söylediğini bilmediği gibi bir bahanenin arkasına sığınır. Doğa, burada Dumrul tarafından kötücül olmakla suçlanmıştır. Oysa Dumrul, doğanın bir nimet olarak sunduğunu, iradesini ortadan kaldıran bir unsura dönüştürmüştür.

Dumrul’un Azrail’den aman dilerken bahsettiği, bağlardaki kara salkımlı üzümlerden şarap yapılması; yarı göçebe yahut yerleşik hayata geçildiği bir döneme işaret etmektedir. Bu nedenle bu hikâyede, göçebe yaşam anlayışından uzak, tabiat-medeniyet geçişini tamamlamış, doğayı miras olarak bırakan, yerleşik yaşamdaki doğaya egemen olan karakterler vardır.

Tavla tavla koç atlar, doğan, güvercin, katar katar deve, ağıllarda beyaz koyunlar, alaca yılan gibi özellikle de sayılarının fazlalığıyla dikkat çeken pek çok hayvan ve tepesi büyük kara dağlar, soğuk pınarlar, yaylalar, bağlar gibi bereketli yaşam alanları dikkat çekmektedir. Deli Dumrul da, babası da bu hayvanlara ve topraklara sahip oldukları için övünmektedirler.

Dumrul’un babası içinde yaşadığı doğayı yalnızca kendisine hizmet edecek bir unsur olarak görmektedir. Zira kendisinden can isteyen oğluna, canı yerine sunduğu ilk şey hizmetine aldığı doğanın unsurlarıdır. Oğlu doğduğunda dokuz erkek deve kestiğini, koyunlarını da Azrail’in şöleni için kesebileceğini söyler. Azrail’e de canı yerine, “benim” diye nitelediği kara dağı, pınarları, atları,

develeri, koyunları –tüm varlığını- vermeyi teklif eder. Babası, doğaya hükmettiğini göstererek kibirlenmektedir.

Dumrul da, babasının sözlerine çok benzer bir şekilde, ölümünden sonra kullanması için eşine yayla olarak kara dağları, içmesi için soğuk suları, binmesi için atları, yük taşınması için develeri, şölenlerde yiyebilmesi için koyunları bırakmaktadır. Sahiplendiği doğaya ait unsurları karısına miras olarak bırakmaktadır.

Dumrul'un eşinin söyledikleri ise kendisine ölümünü haber veren ve doğanın sunduklarını miras bırakan eşine bir haykırış niteliğindedir. Eşi öldükten sonra kara dağların, yaylaların, soğuk suların, tavla tavla koş atların kendisi için hiçbir anlam ifade etmediğini ve Dumrul için canını verebileceğini söyler. Dumrul, eşinin sevgisi ile aydınlanır ve Tanrıya alırsa ikisinin canını beraber alması, bırakırsa da ikisinin canını beraber bırakması için yalvarır. Tanrı, Dumrul'un annesinin, babasının canını alır. Dumrul ile eşine 140 yıl ömür verir.

Destan karakterlerinin doğa ile ilişkilerini inceleyerek bir insanın karakter yapısını ve toplum içindeki yerini öğrenebiliriz. Doğa ile uyumlu ve dengeli bir ilişki içindeki insan, ailesinde ve toplumda da aynı dengeyi gözetecektir. Dumrul, kuru bir çayın üzerine köprü yaparak, doğan ile güvercin avlayarak, dağlardaki kara salkımlı bağlardan iradesini ortadan kaldıran bir unsur yaratarak, babası gibi doğaya ait unsurları kişisel malı gibi miras bırakarak doğayla uyumlu ve dengeli bir karakter sergileyememektedir. Babası, annesi, eşi ve diğer insanlarla olan ilişkisinde de barışçıl, uyumlu ve dengeli değildir. Doğaya ait unsurları kişisel malı olarak sahiplenip eşine miras bırakması, babasından öğrendiği bir davranıştır. Doğa ile uyumlu ve dengeli yaşam, özellikle modern öncesi toplumlarda ailede kazanılan bir davranıştır. Bu nedenle destanda bu bilinci aktaramayan Dumrul'un ailesi ceza almıştır.

İnsan, içine doğduğu doğanın bir parçasıdır. İnsanın olduğu kadar ağacın, suyun, kurdun, kuşun, atın da bu doğada yaşam hakkı vardır. İnsan, doğadaki tüm varlıklarla eşit değere sahiptir. Doğada kendisinin kıymeti bilindiği ölçüde insana her anlamda hizmet etmektedir. Ne toplum ne de doğa bir diğerinin içinde yok olur. Toplumsal ekoloji her birinin bütünselliğini yadsımadan toplumsal olanı ekolojik olanla birleştirerek ahlaki bir süreklilik kazandırmaya çalışır (Bookchin, 2017: 107). Oğuz insanı doğa unsurlarını kişileştirir, onlara toplumun bir ferdi gibi değer verir. Destanın genelinde, doğaya saygı duyma kaygısı güdülmez. Doğa zaten Tanrısal bir güce sahiptir ve ona saygı duymak kaçınılmazdır.

Dede Korkut, destandaki tüm hikâyelerin sonunda hikâyedeki olaylara ilişkin dualar etmektedir. Ancak on iki hikâyeden oluşan bu destanın yedi hikâyesinin sonunda Dede Korkut tarafından edilen duada, doğanın devamına ilişkin bilgece bir dilek vardır. Toplumun en saygın bireylerinden biri olan Dede Korkut, Oğuzlar için Duha Koca oğlu Deli Dumrul hikâyesinde de “*Yerli Karadağların yıkılmasın! Gölge koca ağacın kesilmesin! Taşkın akan suyun kurumasın! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin.*” sözleriyle dua etmektedir. Bu duada, Dede Korkut doğanın bereketini eksik etmediği bir dünya dilediğinde bulunmuştur. Bu dua aynı zamanda doğa ile uyum içinde olunması için de bir uyarıdır. Gereği yapılmadığı takdirde Oğuzları bekleyen sonuç da verilmiştir.

SONUÇ

Dede Korkut Destanından ve bu destandaki Duha Koca oğlu Deli Dumrul Hikâyesinden hareketle doğa- insan ilişkisinde; ölümlü insanın, ölümsüz doğaya sahip olamayacağını sadece doğa ile uyum içinde yaşayarak onun sunduğu fırsatlardan yararlanabileceğini görüyoruz. Bu fırsatlar, doğru ve akılcı şekilde toplum yararına kullanılmalıdır. Doğru kullanılmayan doğa, insanoğluna zarar da verebilir. İnsan doğanın sadece küçük bir parçasıdır. Doğaya sahip olduğunu sanıp onu miras bırakmaya kalkan, kaynakları sınırsız biçimde tüketen insanoğlunu da kaçınılmaz

bir kötü son beklemektedir. Bereketli bir doğa, insanın en büyük şansdır ve insanoğlu bu şansını korumak için her zaman mücadele etmelidir. Mitlerde, doğanın kaynaklarının azalması ve doğayla uyum içinde yaşamayan bireylerin varlığı ile oluşan olayların sonucundaki durum, gelecek nesillere verilen bir mesaj niteliğindedir. Çocuğuna, doğa ile doğru bir ilişki kurmayı öğretemeyen anne-baba hikâyede ölüm ile cezalandırılmıştır. Mitler, bize içinde bulunduğumuz, kaynakların sınırsız biçimde tüketildiği, Anthropocene çağında ruhlarımızda oluşan boşluğu doldurma ve robotlardan farklı olma şansını vermektedir. Çağımız insanının yaşam anlayışına göre yeniden şekillenmiş mitler, doğa ile ilişkimizdeki barışçıl ve adil tarihsel arka planın gelecek nesiller tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlar.

KAYNAKLAR

- Abdulla, Kamal. (2015). *Gizli Dede Korkut*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Armstrong, Karen. (2014). *Mitlerin Kısa Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Atay, Tayfun. (2005). *Göl ve İnsan*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Bayat, Fuzuli. (2012). *Türk Mitolojik Sistemi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Binyazar, Adnan. (2000). *Dede Korkut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bookchin, Murray. (2017). *Toplumsal Ekolojisinin Felsefesi*. İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Campbell, Joseph ve Moyers, Bill. (2007). *Mitolojinin Gücü*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Campbell, Joseph. (2006). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Derman, Ayşegül ve Aslan, Zeynep. (2016). "Çevre Eğitimi İçin Kültürel Bir Bakış Açısı: Dede Korkut Hikâyeleri". *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11: 201-220.
- Elliade, Mircea. (2017). *Kutsal ve Kutsal-Dışı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Elliade, Mircea. (2016). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (2000). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, Pervin. (2000). *Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü*. *Milli Folklor*, 87: 113-121.
- Fiske, John. (2014). *Mitler ve Mitleri Yapanlar*. İzmir: İlyaz İzmir Yayınevi.
- Gökay, Orhan Şaik. (2003). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gül, Fikri. (2013). *İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14: 17-21.
- Gürsoy, Ülkü. (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı*. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61: 43-54.
- Kalafat, Yaşar. (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karçığa, Servet. (2016). "Dede Korkut Kitabı'nda Hayvanla İlgili Kelimelerin Tasnifi". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5: 12-33.
- Korkmaz, Zeynep. (2006). "Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa". *Türk Dili*, 657:250-257.
- Ögel, Bahaeddin Ögel. (2006). *Türk Mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özarlan, Metin. (2003). "Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü". *Türkbilig*, 5: 94-102.
- Özer, M. Akif. (2001). "Derin Ekoloji". *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 4: 61-79.
- Özerkmen, Necmettin. (2002). *İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 42: 167-185.
- Saydam, M. Bilgin (2011). *Deli Dumrul'un Bilinci*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Extended English Summary

Environmental pollution, global warming, reduction of living resources, extinction of species, the energy problem, urbanization, deforestation and ecology issues and so on are the important agenda topic of the mankind in the 21st century. While fighting with these problems, mankind cannot produce universal, workable, realistic and durable solutions, especially in advanced societies. Adding a mental depth, ethical perspective, and the basic mankind traditions to the contribution of the mankind to the ecological problems through his mind will provide realistic and permanent results. We need the power to combine the superior intelligence of man with a spiritual balance: Mythology. Mythology also shows how a moral system in relation to man-nature is established and what is to be done for this system. Myths have a vital task at the point of combining the ecological with the social. Myths in the world we live today remind us of the spiritual, inner richness that nature provides to man; is an effective educational material for the ancestors to repeat their nature-integrated lives. For this reason, we will first examine the concepts of myth and nature and their relation to each other. Scientists named it the Anthropocene (Human Age), which began with the destruction of nature after an industrial revolution in a way that was impossible and irreversible. A geological age in which humanity used the laws of nature in an unlimited manner in the interests of its own was thus started. In this study, we will address the relationship between nature and mankind with a mythological perspective from mythological ages to today's Anthropocene era- hunting-gathering, agriculture, urbanization, industrialization periods - and make comparisons and draw conclusions. In addition, we will examine the messages of the myths to identify the historical ecological perspective of Turkish society and produce solutions to the main ecological problems of today. We will examine Book of Dede Korkut and the Duha Koca oğlu Deli Dumrul, which is one of the 12 stories in that Book in terms of nature and human relations, which express the perspective of Oghuz Turks life and point of view to the world, whose situate at the east of Anatolia between 12th and 13th century. Starting from the myths, we will compare the contemporary ecological perspectives –deep, superficial, social ecology etc.– with the relation of people with nature in the mythological eras. In our study, it is also possible to find answers to these questions with Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Tale: "How is the nature-human relationship in the mythical period?", "How did the mythological age man approach the present state of the problems we are experiencing today?", "What are the basic elements of man in relation to nature?", "Is it possible to reduce human harm to nature and to bring ethical values away from personal interests in relation to nature?", "How is an effective nature education provided?" We can learn the character structure of a person and its place in society by examining the relation of epic characters with nature. It will be balanced in the human family and society, which is a harmonious and balanced relationship with nature.

Dede Korkut Epic and this epic Duha Kocaoğlu Deli Dumrul story in the nature-human relationship; mortal man can not have immortal nature; we live in harmony with nature and can benefit from the opportunities that it offers. These opportunities must be used to the benefit of society in a correct and rational way. If the resources of nature are not used correctly, it can also harm human beings. Human beings are only a small part of nature. Human beings who think that they have nature and inherit it and consume resources in an unlimited manner also expect an inevitable bad end. A fertile nature is man's greatest chance, and mankind must always struggle to preserve this chance. In myths, the result of the decline of the resources of nature and the existence of individuals who live in harmony with nature is a message given to future generations. The parents, who can not teach their children to make a right relationship with nature, are punished with death in the story. Myths give us the chance to fill in the void that exists in our souls in the Anthropocene era and to be different from the robots that we have in us, resources are consumed in an unlimited fashion. The myths reshaped according to the life concept of our contemporaries provide a better understanding of the peaceful and fair historical background of our relationship with nature by future generations.